

JAUNAS LIECĪBAS PAR 11.–13. GADSIMTA UGUNSKAPIEM ZEMGAĻU TERITORIJĀ: TĒRVETES VIESTURU KAPULAUKA IZPĒTES REZULTĀTI

Normunds Jērums*

Tērvetes vēstures muzejs

Šajā pētījumā aplūkots un analizēts jaunatklātā Tērvetes Viesturu kapulauka arheoloģisko izrakumu materiāls, kas sniedz iepriekš nezināmas, nozīmīgas liecības par zemgaļu apbedīšanas tradīcijām un materiālo kultūru 12.–13. gs. Rakstā aplūkots Tērvetes Viesturu kapulaukā atklātais ugunskapu inventārs, apbedījumu hronoloģija, apbedīšanas veids un konteksts.

Atslēgas vārdi: senkapi, ugunskapi, apbedījuma inventārs, zemgaļi, apbedīšanas tradīcijas.

Ievads

Zemgaļu 12.–13. gs. apbedījumu, t. sk. ugunskapu, tēmu padara aktuālu jaunatklātie arheoloģiskie izrakumi Tērvetes Viesturu kapulaukā. Minēto gadsimtu apbedīšanas tradīcijas zemgaļu vēstures un kultūras pētniecībā arheologos ir radījušas daudz jautājumu un diskusiju, kuru rezultātā izvirzītas dažādas hipotēzes. Līdz šim brīdim tika atklāts neliels skeletkapu un ugunskapu skaits, kurus var attiecināt uz minēto laika posmu. Protozemgaļu un zemgaļu apbedīšanas tradīcijas ir

labi izsekojamas no mūsu ēras sākuma līdz 11. gs. beigām, jo zemgaļu apbedījumi atklāti ievērojamā skaitā gan Latvijas, gan Lietuvas teritorijā. Pētniekiem nav izdevies noskaidrot, kāpēc pēc 11. gs. zemgaļu kapulaukos ir reti sastopami vēlāki – ar 12.–13. gs. datējami apbedījumi. Arheologiem ir maz arheoloģisku liecību par zemgaļu apbedīšanas tradīcijām 12.–13. gadsimtā.

Lietuviešu pētnieks Ernests Vasiļausks (*Ernestas Vasiliauskas*) (Vasiliauskas, 2001, 335–354) uzskaitījis 42 zemgaļu kapus no astoņiem kapulaukiem: Atvases, Podiņi,

* Autora e-pasts: lielkenins@inbox.lv

Ciemalde, Jakstaiči-Meški, Siliņi, Mežotne, Mežotnes centrs un Pavirvītes-Gudas, kurus var attiecināt uz minēto laika periodu. No aplūkotojumiem apbedījumiem – 22 skeletkapu, 15 ugunskaņu, bet piecu kapu apbedīšanas veids nav nosakāms (Vasiliauskas, 2001, 338).

Dažkārt ar 11. gs. datētos zemgaļu kapulaukos (Tērvetes Ķūros, Mežotnes centrā, Mežotnes Kugrēnos, Siliņos, Aucē, Bukaišu Atvasēs u. c.) kā savrupatradumi tiek atrastas arī degušas rotas un ieroči, kuri datējami ar 12.–13. gs. Viens no kapulaukiem, kur tika atrastas ar 12.–13. gs. datējamās senlietas, bija Tērvetes Ķūru kapulauks, kurā pēc Tērvetes vēstures muzeja iniciatīvas 2007. gadā tika veikti arheoloģiskās izpētes darbi arheologa Vitolda Muižnieka vadībā ar mērķi atklāt 12.–13. gs. apbedījumus. Izpētot sešus laukumus 133 m² platībā, tika atsegti 18 kapi, tostarp 16 skeletkapi un divi ugunskaņi, kuri tika datēti ar 8.–13. gs. Kopā apbedījumos un savrupatradumos tika iegūtas 92 senlietas. Viens ugunskaņš, kurš datējams ar 11. gs., atradās skeletkapiem līdzīgā kapa bedrē, bet 12.–13. gs. ugunskaņa paliekas bija sabērtas konusveida formas bedrē (Jērums, 2008, 41). Tērvetes Ķūru kapulauka izpētes darbos tika iegūtas liecības par eventuālām apbedīšanas tradīciju izmaiņām 12.–13. gs.

2020. gada 22. aprīlī tika saņemta informācija no Helmuta Blumfelda par Tērvetes dabas parka teritorijā atrastām senlietām – vīrieša jostas apkalumiem un degušu važiņu fragmentiem, no kuriem vienam klāt pievienots sadalītājs un vairāki gredzeni. 2020. gada 5. maijā kopā ar arheologu Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūta pētnieku, Nacionālās kultūras mantojuma pārvaldes inspektoru Mārci Kalniņu, pārbaudot iepriekš saņemto H. Blumfelda informāciju par 22. aprīlī atrastajām senlietām Jelgavas novada Zaļenieku pagasta apkārtnē, kuri atrodas Tērvetes dabas parka teritorijā, tika konstatētas nelielas raktas bedres, kas liecina par mantraču darbību. Veicot padziļinātu pārbaudi ar metāldetektoru, kurš uzrādīja vairākus spēcīgus krāsainā metāla signālus, sūnās 7 cm dziļumā tika konstatētas kalcinētu

kaulu, oglišu un bronzas priekšmetu paliekas no ugunskaņa. Tuvākās mājas atradumu vietai ap 500 m uz ziemeļiem, ziemeļaustrumiem – kempings “Viesturi” pie “Kaupēna dzirnavām”. Tuvumā esošo māju nosaukums tika ņemts par pamatu jaunatklātā kapulauka nosaukumam. Ņemot vērā, ka Nacionālās kultūras mantojuma pārvaldei un valsts vēstures un arheoloģijas pētniecības institūcijām līdz šim brīdim nebija ziņu par minētajiem senkapjiem, steidzamības kārtā tika veikti nelieli izpētes darbi, lai noteiktu atklātā ugunskaņa kontekstu un hronoloģiju.

Pēc visu nepieciešamo atļauju un saskaņojumu saņemšanas no 22. līdz 23. maijam Tērvetes dabas parka teritorijā – meža masīvā – tika veikti senkapu teritorijas apzināšanas un arheoloģiskās izpētes darbi nelielā apjomā.

Arheoloģisko izpētes darbu uzdevums ir apzināt apbedījumu atrašanās vietu; veikt arheoloģiskos izpētes darbus atklātajos apbedījumos; noskaidrot apbedīšanas veidu un datēt apbedījumus, izmantojot salīdzinošo un radioaktīvā oglekļa datēšanas (¹⁴C) metodiku, un, cik iespējams, noteikt senkapu teritorijas robežas.

Izvērtējot arheoloģisko izrakumu laikā gūto materiālu, noteikt apbedīto individu etnisko piederību. Izvērtējot arheoloģisko izrakumu rezultātus, dot secinājumus un atziņas par jaunatklātiem senkapjiem, salīdzinot ar iepriekš gūtām liecībām par apbedījumiem Zemgalē un zemgaļu apbedīšanas tradīcijām. Raksturot apbedīšanas veidu, izmantojot izpētes laikā gūtos atzinumus.

Izpēti laukumu un kapu apraksts

Tērvetes Viesturu senkapu atrašanās vietas raksturojums: reljefs nevienmērīgs, ar pakalniem, jaukts skujkoku mežs, dominē priedes. Senkapu apkārtnē starp skujkokiem sastopami atsevišķi lapu koki un krūmāji. Senkapi atrasti pakalnu nogāzēs. Uz rietumiem no senkapjiem 700 m attālumā tek Tērvetes upīte. Senatnē, iespējams, uz dienvidrietumiem, dažus desmitus metru no senkapjiem ir bijusi upes atteka,

kas saskatāma Latvijas Ģeotelpiskās informācijas aģentūras detalizētas Latvijas reģionu reljefa aerolāzerskenēšanas LIDAR (no angļu *Light detection and ranging* – atrašana un attāluma noteikšana ar gaismu) kartē. Zeme – gaiši dzeltena smilts, līdz 10 cm bieža zemse- dzes augsnes kārtā. Senkapu apkārtnē starp skuju kokiem sastopami atsevišķi lapu koki un krūmāji.

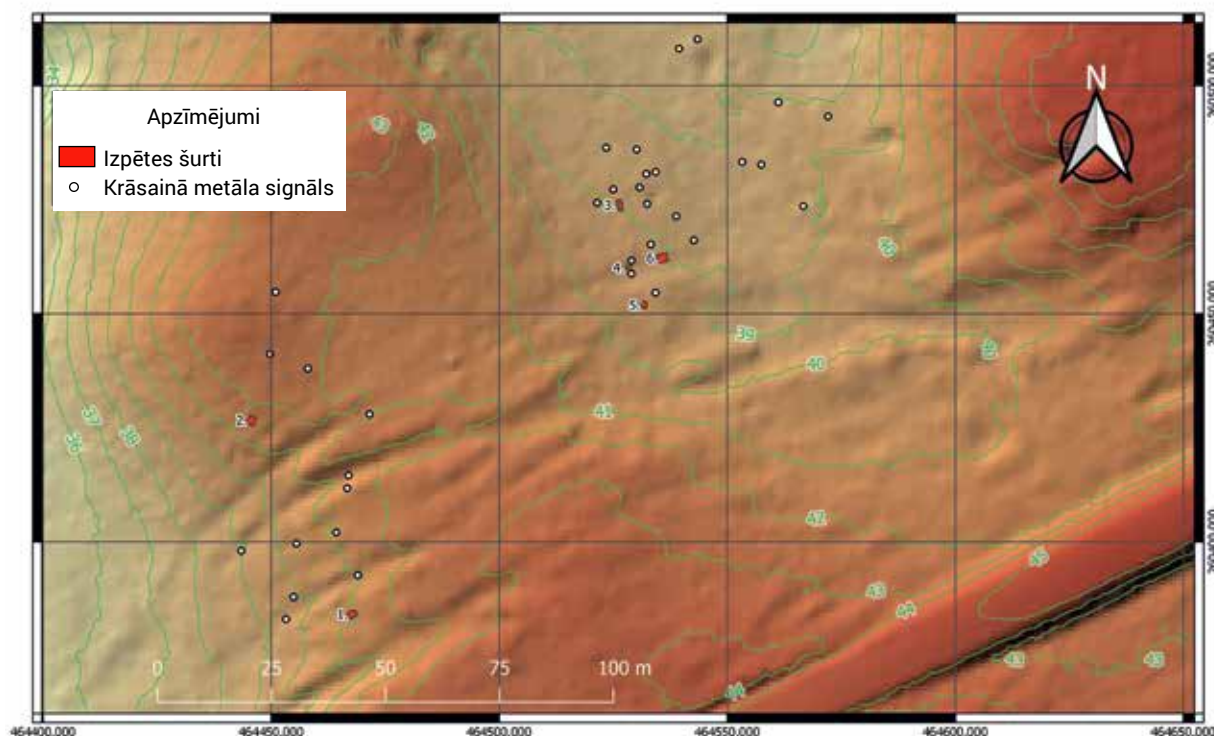
Rietumos no Tērvetes Viesturu senka- piem, aptuveni 2 km attālumā, atrodas Tērve- tes arheoloģiskais komplekss (Tērvetes pils- kalns ar priekšpilīm un senpilsētu, Tērvetes viduslaiku pils, Klosterkalns, Zviedru kalns, Putnu kalns, Sapņu senkapi, Tērvetes vidus- laiku kapsēta). Uz dienvidrietumiem 2,5 km attālumā atrodas Tērvetes Stūru senkapi (D2, D3) (Jērums 2021, 206–207, 360).

Apsekojot iespējamo senkapu atrašanās vietu meža masīvā, tika konstatētas man- traču sarakņātas bedrītes senkapu apkārtnē. Lai fiksētu iespējamo apbedījumu atrašanās vietu, tika izmantots metāla detektora signāls, kā orientieris izmantots mantraču izrakņāto

bedrīšu apvidus. Apsekošanas darbi tika veikti paralēli autoceļam Žagare–Jelgava, 100 m platā joslā 200 m garumā. Kopējais aptuvenais apse- košanas laukums ir ap 2 ha (1. att.).

Senkapu apzināšanas laikā tika iemērīti seši izpētes laukumi ar kopējo platību 11,5 m². Apbedījumi tika konstatēti četros izrakumu laukumos – pirmajā, ceturtajā, piektajā un sestajā laukumā. Kopumā tika iegūtas liecības par četriem ugunskaapiem. Vienā ugunska- pā konstatētās kapa piedevas ļauj to uzlūkot par dubultapbedījumu.

Pirmais laukums tika iemērīts pakalna dienvidu pusē, kur metāla detektors uzrādīja spēcīgu signālu un sūnās bija sataustāmas bronzas senlietas. Laukums sākotnēji tika iemērīts 1 × 1 m liels, bet darbu gaitā tika paplašināts. Laukumā tika konstatēts nepos- tīts ugunska- pš – **pirmais kaps**. Zem 0,5–0,7 m noņemtās augsnes kārtas 1 × 1 m plašā lau- kumā atsedzās gaiša smilts ar sārta paliekām, kuras aptuveni 0,50 m diametrā iezīmējās kā tumša, ogļaina zeme ar kalcinētu kaulu frag- mentiem. Virs tā aptuveni 0,05 m dziļumā, jau

1. att. Ugunska- pu atrašanās situācijas plāns. Zīmējums M. Kalniņš

2. att. Tērvetes Viesturu pirmā ugunskaipa inventārs: 1–4 – bronzas kaklariņķi, 5–6 – spirālaproces, 7 – važiņrota (krustadata ar segmentveida važturiem, važiņas ar ažuuru važiņu sadalītāju, bronzas važiņas ar putnveida piekariņiem), 8 – bronzas aproce ar zvērgalvu galiem, 9 – bronzas gredzeni, 10 – bronzas un sudraba senlietu sakusumi, 11 – bronzas skārda lentes gredzens. Foto N. Jērums

3. att. Pirmā ugunska pa sievietes apģērba un rotu izvietojuma rekonstrukcija. Foto N. Jērum s

augsn es kārtā – sūnās, tika fiksētas degušas un sakusušas bronzas senlietas – kaklariņķu un važiņrotu fragmentāras daļas. Pakāpeniski atsedzot ugunska pu, gaišajā smiltī 0,20 m dziļumā iezīmējās tumši brūnu smilšu ieslēgums, kas atgādināja ka pa bedri un bija orientēts ziemeļrietumu–dienvidaustrumu virzienā. Lai noteiktu tā izmērus, izpētes laukums tika paplašināts uz abiem sāniem – ziemeļrietumu virzienā – 1,5 m garumā un 0,5 m platumā, bet DR pusē – par 0,5 × 1,0 m. Tika konstatēts, ka gaišajā smiltī tumšākas, oglītēm sajauktas zemes masas ka pa bedre iezīmējās kā 1,80 × 0,55 m liels laukums. Bedres ziemeļu

pusē bija ierakta piltuvveida bedre 0,60 m dziļumā. Izsmēlot bedri, tika konstatēts, ka tajā noteiktā kārtībā sabērtas kremācijas paliekas. Tās augšpusē aptuveni 0,20 m biezā slānī koncentrējās degušu senlietu fragmentāras daļas, sabērtas kopā ar kalcinētiem kauliem un pelniem. Zem senlietām tika konstatēta tumša zeme, kura sajaukta ar pelniem, deguša koka fragmentiem un kalcinētiem kauliem. Atsedzot ugunska pu, bija novērojama slāņu maiņa. Piltuvveida bedrē no sākuma tika konstatēti sabērti pelni ar kalcinētiem kauliem, uzbērtā smiltis un tad atkal pelni ar kalcinētiem kauliem un degušu koku fragmentiem vairākās

4. att. Bronzas spirālgredzeni un zvaigznes veida bronzas jostas apkalums no trešā laukuma. Foto N. Jērums

kārtās, no kurām pēdējā kārtā – sabērti pelni kopā ar kalcinētiem kauliem un degušām kapa bronzas rotām. Pēdējā no rotām – plākšņu sakta – tika atrasta 30 cm dziļumā. Ugunskapā atrasto kapa inventāru veidoja sieviešu kapiem raksturīgais rotu komplekts: bronzas stieple (9 fragmenti) ar stikla krelli; trīs no stieplēm vītu bronzas kaklariņķu daļas – vienam no trijiem kaklariņķiem fragmentāri saglabājusies uzvērta bronzas spirāle, fragmentāras važiņrotas, aproces, gredzeni, liels skaits bronzas gredzentiņu (2. att.), plākšņu sakta (3. att.). Jāatzīmē, ka blakus apbedījumam – dienvidrietumu stūrī, tika fiksētas deguša koka staba fragmentāras daļas, kas liecina, ka stabs bijis 12–15 cm diametrā. Tā nozīme neskaidra. Iespējams, ka šis stabs saistāms ar kādu apbedīšanas rituālu.

Apzinot apkārtni un pārbaudot perimetru ap pirmo ugunskapu ar metāla detektoru, tuvākajā apkārtņē citu izteiktu metāla signālu tas neuzrādīja. Meklējot vēl apbedījumus tuvākajā apkārtņē, uzmanību piesaistīja meža masīvs aptuveni 100 m no pirmā kapa. Tas atradās otrpus pakalnam – ziemeļaustrumu virzienā, kur tika iemērīti un izpētīti vēl četri laukumi, kuros tika atklāti ugunskaņi.

Otrais laukums 2 × 2 m platībā tika iemērīts 50 m uz ziemeļrietumiem no pirmā ugunskaņa – pakalnā. Laukums tika izpētīts līdz 30 cm dziļumam. Izsmeljamās zemes masai – jaukta struktūra, zem zemsedzes zemes masai jaukta struktūra, gaiši dzeltena, brūna un pelēka zeme. Sasniedzot gaiši dzeltenas smilts pamatzemi, izpēte tika pārtraukta, jo laukumā netika konstatētas liecības par apbedījumu.

Trešais laukums tika iemērīts pakalna ziemeļu nogāzē, aptuveni 100 m no pirmā ugunskaņa. Vietā, kur laukums tika iemērīts, metāla detektors uzrādīja metāla klātbūtni. Noņemot sūnu virsējo kārtu, tika atrasti divi bronzas spirālgredzeni un viens bronzas zvaigzņveida apkalums no jostas (4. att.). Iemērītā un izpētītā laukuma izmēri ir 2 × 1 m. Laukumā 0,25–0,30 m dziļumā tika konstatēta neskarta pamatzeme. Liecības par apbedījumu – pelni, oglītes, kalcinēti kauli –, rokot laukumu, netika konstatētas, tāpēc nav pamata zem sūnām uzietās senlietas saistīt ar apbedījumu. Iespējams, ka zem sūnām atrastās senlietas nonākušas pētāmā laukuma vietā no kādas blakus izpostītas kapa vietas.

Ceturtais laukums tika iemērīts 18 m uz dienvidaustrumiem no trešā laukuma, vietā, kur metāla detektors nelielā laukumā uzrādīja spēcīgu metāla klātbūtni. Laukums tika atsegts 1 × 1 m platībā, tajā tika konstatēts **otrais kaps**. Noņemot aptuveni 0,7 m biezu augsnes kārtu, atsedzās tumšs, ar oglēm piesātināts zemes slānis tumši brūnā smiltī. Turpinot rakšanu starp pelnu un ogļu kārtu, tika atrasts liels skaits nelielu bronzas sakusumu no rotām. Apbedījums izrādījās izraknāts. Atsedzot apbedījuma vietu, no sajauktas zemes kopā ar deguma paliekām, pelniem un kalcinētiem kauliem tika salasītas senlietu sīkas fragmentāras daļas. Ugunskaņa bedres dziļums ir bijis salīdzinoši neliels – līdz 0,30 m, kapa bedre iezīmējās 0,40–0,50 m diametrā. Atsevišķās, stipri sakusušās senlietas bija iespējams identificēt. Starp tām bija divi bronzas kaklariņķi, no kuriem saglabājušās fragmentāras daļas ar divu stieplu pinumu dažādos diametros.

5. att. Tērvetes Viesturu otrā ugunskaipa inventārs. Foto N. Jērums

Apbedījumā atrasts liels skaits bronzas spirālīšu no vainaga vai apgērba, iespējams, vilaines rotājuma, krūšu rotas vai vainaga, divas starplocekļu fragmentāras daļas, divas zvērgalvu galiem rotātu pakavsaktu fragmentāras daļas. Apbedījumā ir bijusi arī važiņrota, jo par to liecina bronzas sakusumi, starp kuriem tika identificēts neliels fragments no trīsstūrveida bronzas važtura, neliels važiņas fragments un putniņveida piekariņu fragmentāras daļas. Starp atradumiem vēl jāmin magoņgalvas formas piekariņš un miniatūra bronzas piekariņa nazīša daļa, bronzas spirālgredzens un liels skaits bronzas gredzentiņu no apgērba rotājuma. Pēc atrastajām sakusušajām bronzas rotu daļām var secināt, ka apbedījumā ir bijusi guldīta sieviete (5. att.).

Dažu metru attālumā uz dienvidiem no ceturta laukuma ar metāla detektora palīdzību tika atklāta vieta, kur detektors uzrādīja lielu

metāla koncentrāciju. Tur tika iemērīts **piektais laukums** 1 × 1 m platībā, norokot to, tika konstatēts **trešais un ceturtais ugunskaups (dubultapbedījums)**. Noņemot augsnes kārtu 0,7 m biezumā, atsedzās gaiši brūna smilts. Turpinot zemes virskārtas noņemšanu 0,15 m dziļumā, gaišajā smiltī iezīmējās tumšāka zeme, jaukta ar pelniem un oglēm. Turpinot zemes kārtas noņemšanu 0,20–0,25 m dziļumā, starp pelniem ar oglītēm atsedzās bronzas rotas un deformēta svaru kārbiņas daļa (6. att.). Lai atsegtu visu ugunskaupu, tika paplašināts iemērtais laukums ziemeļu virzienā par 0,5 m. Atsedzot ugunskaupu, tas iezīmējās kā tumši brūna zeme, sajaukta ar pelniem, oglēm un kapa piedevām – 0,50 m diametrā. Pa visu ugunskaupa virsmu bija izkaisīti rotu fragmenti un to detaļas: spirālgredzeni, jostas apkalumi, važiņrotas bronzas stieniņu važiņas daļa ar iekārtu dzelzs atslēgu,

6. att. Tērvetes Viesturu trešais / ceturtais ugunskaups. Foto N. Jērums

dzelzs riņķadata, putniņveida piekariņš, jostas sprādze ar apkalumiem un jau minētā svaru kārbīņa. Turpinot atsegt apbedījumu, zem minētajiem priekšmetiem zemes un pelnu slānī vēl tika atrasti astoņi spirālgredzeni, septiņi gredzeni ar vītu priekšpusi un saejošiem galiem, maziņš dzelzs nazītis, zobena maksts uzgalis, bronzas aproce ar zvērgalvu galiem

ar masīviem vāļu galiem, cilindriskas formas slēdzene, dzelzs piesis, astoņi bronzas jostas zāģveida apkalumi, jostas sadalītājs ar bronzas apkalumiem, sprādze un vēl četri jostas bronzas apkalumi (7. att.). Piltuvveida bedres dziļums, kurā bija sabērtas kremācijas paliekas, sasniedza 60 cm. Ugunskaķis tīcis

7. att. Tērvetes Viesturu trešā / ceturtā ugunskaķa inventārs: 1 – 2 bronzas gredzeni, 3 – bronzas aproce ar zvērgalvu galiem, 4 – dzelzs slēdzene, 5 – dzelzs nazītis, 6 – dzelzs piesis, 7 – bronzas pakavsakta, 8 – bronzas zobena maksts uzgalis, 9 – dzelzs spieķadatas un dzelzs važiņrotas fragments, 10 – bronzas putniņveida piekariņš, 11 – bronzas svāriņu kārbīņa ar svāriņiem, 12 – bronzas jostas zāģveida apkalumi, bronzas sprādze un bronzas jostas sadalītājs. Foto N. Jērums

8. att. Sestā laukuma piektā ugunskaļa inventārs. Foto N. Jēruma

ieraksts aptuveni 45 cm dziļumā. Jāatzīmē, ka, aplūkojot apbedījuma rotas, var secināt, ka ugunskaļā ir gan vīriešu, gan sievietes kapa inventāriem raksturīgi priekšmeti un rotas, tādēļ var pieņemt, ka aprakstītajā ugunskaļā guldīti abu dzimumu pārstāvji.

Sestais laukums 1,5 × 2 m platībā tika iemērīts 8 m uz ziemeļiem no piektā laukuma. Atsedzot laukumu, dzeltenīgi brūnās smiltīs varēja novērot tumšākas zemes ieslēgumu. Ogļu un pelnu piejaukums norādīja, ka pelnainais slānis bija jaukts ar pelēku zemi, kas liecināja, ka apbedījums ir postīts. Apbedījumā bronzas kusušās un salauztās rotu fragmentārās daļas tikušas izsvaidītas lielākā platībā un neatradās sākotnējā ugunskaļa vietā. Visas senlietas tika atrastas līdz 30 cm dziļumam.

Piektais ugunskaļis ir postīts.

Ņemot vērā kapa inventāru, var pieņemt, ka apbedījumā bijis guldīts vīriešu dzimtes pārstāvis. Sestajā laukumā atrasti seši bronzas jostas apkalumi, jostas sprādze, viena vesela pakavsakta ar zvērgalvu galiem, četru bronzas pakavsaktu fragmentārās daļas, bronzas važiņu fragmenti, bronzas magoņgalvas gals, pieci gredzenu fragmenti, iespējams, no

viena spirālgredzena un vēl savrupi sīki bronzas priekšmetu fragmenti (8. att.). Spriežot pēc kapa inventāra, apbedījums datējams ar 12. gadsimtu.

Atradumu analīze

Aplūkojot atrastās senlietas ugunskaļos, ap 80 % no atrastajām bronzas un dzelzs kapa piedevām ir bijušas sārtā, tās ir stipri deformētas, kusušas un apdegušas fragmentāras rotu, apģērba rotājumu, sadzīves priekšmetu un bruņojuma daļas. 20 % no ugunskaļos atrastajām senlietām ir bojātas, salauztas vai fragmentāras. Bez papildu ekspertīzes nav nosakāms, vai bojātās senlietas ir vai nav bijušas saskarsmē ar uguni. Ugunskaļos lielāko kapa piedevu grupu veido rotas – gredzeni, aproces, važiņrotas ar piekariņiem, rotadatas, kaklariņķi, jostas un apģērba bronzas rotājuma daļas. Nelielā skaitā starp kapa piedevām ir sadzīves priekšmeti – dzelzs slēdzene ar atslēgu, svāriņu kārbīņa ar svāriņiem, bet no bruņojuma var atzīmēt bronzas zobena maksts uzgali un dzelzs piesi.

Kaklariņķi. Tērvetes Viesturu kapulaukā kaklariņķi un to fragmenti atrasti pirmajā un otrajā ugunskapā. Pirmajā ugunskapā atrasti trīs fragmentāri bronzas kaklariņķi un kaklarota ar stikla krelli. Divi bronzas kaklariņķi izgatavoti no divu stiepļu pinuma, bet trešais – ar uzvērtu spirāli, kādas sastopamas kuršu sieviešu apbedījumos. Stikla krelle bija uzvērta uz bronzas stieples. Ņemot vērā stiepļu garumu un skaitu, kaklarotai bijuši vairāki vijumi vai arī vairākas stiepļu rindas. Stikla krelles zemgaļu sieviešu apbedījumos nav bieži sastopamas, bet dažkārt tās ir kopā ar citām apbedījumā līdzīgi dotām rotām kā, piem., Pavirvītes-Gudu 123., 138. kaps (Vaškevičiute, 2008, 187, 190), Jakštaiču 45. kaps (Z 2005, 163), Dundagas Laukmuižas ceturtais kaps (Jērums, 2020, 146) u. c. Stikla krelles zemgaļu sieviešu apbedījumos nav bieži sastopamas, bet dažkārt tās ir kopā ar citām apbedījumā līdzīgi dotām rotām kā, piem., Pavirvītes-Gudu 123., 138. kaps (Vaškevičiute, 2020, 146) u. c. Divu vītu bronzas stiepļu kaklariņķu fragmenti atrasti arī otrajā ugunskapā. Zemgaļu kapulaukos kaklariņķi bija īpaši bieži sastopami vidējā dzelzs laikmetā, bet kā kaklarotas kopš 12. gadsimta tos sieviešu apbedījumos sastop daudz retāk salīdzinājumā ar kaimiņos esošo kuršu un Baltijas somu apbedījumiem.

Saktas. Starp pirmā ugunskaipa rotām atrasta viena bronzas **četrstūra plākšņu sakta** ar noapaļotiem stūriem un sudraba platējumu. Zemgaļu materiālajai kultūrai 11.–12. gs. ir raksturīgas plākšņu saktas, kas izceļas ar formu daudzveidību un grezno sudraba dekoru. Ievērojams skaits šo saktu atrasts arheoloģisko izrakumu laikā Tērvetes pilskalnā – 16 vienību. Emīlija Brīvkalne atzīmē, ka plākšņu saktas Tērvetes pilskalnā atrastas visos pēdējos trīs apdzīvotības slāņos, kuri datējami ar 11.–13. gs. (Brīvkalne, 1974, 133–134). Plākšņu saktas sastopamas praktiski visos zemgaļu 11.–12. gs. kapulaukos un dzīvesvietās, tāpēc uzskatāmas par zemgaļiem raksturīgu saktas veidu (Mežotne, Ceraukstes Podiņi, Dreņģeri-Čunkāni, Tērvete, Pavirvīte-Gudi u. c.). Bez minētās saktas kapulaukā atrastas vēl četras pakavsaktas otrajā,

trešajā/ceturtajā un piektajā ugunskapā. Otrajā ugunskapā starp kusušajām rotām var atpazīt fragmentāru pakavsaktu ar zvērgalvu galiem un vītu loku daļām. Arī piektajā ugunskapā kopumā atrastas divu pakavsaktu ar zvērgalvu galiem fragmentāras daļas. Šī veida saktas ir visizplatītākā pakavsaktu forma zemgaļu materiālajā kultūrā. Tās atrastas ievērojamā skaitā – 35 arī Tērvetes pilskalnā (Brīvkalne, 1974, 125–126). Pakavsaktas ar zvērgalvu galiem sastopamas no 11. gs. līdz 14. gs. sākumam zemgaļu kapulaukos un dzīvesvietās.

Neparasti masīva pakavsakta ar daudzskaldņu galiem atrasta trešajā/ceturtajā dubultkapā. Tai ir salīdzinoši neliels loka diametrs, bet izteikti lieli skaldņoti gali. Raksta autoram nav zināmas analogiskas pakavsaktas ar tik masīviem galiem pakavsaktai ar neliela diametra loku.

Krūšu važiņrotas daļas un piekariņi. Ar kapa piedevām bagātākajā Tērvetes Viesturu kapulaukā važiņrotu fragmentāras daļas tika atrastas pirmajā, otrajā, trešajā/ceturtajā un piektajā ugunskapā. Par važiņrotas pilnu komplektāciju vislabāk var spriest pēc pirmajā ugunskapā (2. att.) atrastajām tās fragmentārajām daļām: vienas krustadatas, diviem važturiem, važiņas, važiņu sadalitāja un sešiem piekariņiem. Šīs važiņrotas krustadatu ar sudraba pārklājumu var uzskatīt par visskaistāko un vissarežģītāko no bronzas izgatavotu rotadatu, raugoties no izgatavošanas procesa aspekta. Pēc autora izstrādātās krustadatu klasifikācijas, pirmajā ugunskapā atrastā krustadata pieskaitāma pie V apakšgrupas 3. tipa d varianta – (V3d) *krustadatas ar četrām ripām un pieciem konusveida izvīzījumiem* (Jērums, 2014, 91). Šo krustadatu galvenā pazīme ir ar sudrabu plāvētas galvas ripas, kuras dekorētas ar pieciem konusveida izvīzījumiem. Piektais konuss izvietots krustadatas galvas romba centrā, un to aptver koncentriski iesistu “pērļu riņķi”. Latvijas teritorijā atrastas 18 aplūkojamā varianta krustadatas no septiņām atradumu vietām – Tērvetes Ķūriem (TVM: 759), Mežotnes (TVM 140), (LNVM A 182), Talsu pilskalna (LNVM 11431:1561), Tukuma Jaunā tirgus

laukuma (LNVM A 8316:3), Padures (LNVM A 13517:118), Cēsu stacijas laukuma (CVMM RDM8h, 7), Salaspils Laukskolas (LNVM VI 128:5), Lielvārdes pārceltuves (LNVM A 12654:5). Aplūkojamās krustadatas veidam raksturīgi īpaši grezni dekorēti segmentveida važturi ar sudraba platējumu un sešiem konveida izvirzījumiem – analogiski krustadatas galvai. Arī Tērvetes Viesturu krustadatas bijuši šādi važturi. V3d tipa krustadatas raksturīgas vendu un zemgaļu kultūrai. Važtuos parasti tiek iekārtas trīs vai četras dubultvažiņas, bet Tērvetes Viesturu pirmajā ugunskapā atrastajos važtuos nav nosakāms, cik važiņu rindu tur sākotnēji iekārtas. Senlietu fiksācijas brīdī pie abiem važturiem bija piestiprinātas divas bronzas dubultvažiņas. Nereti aplūkojamā tipa važiņrotām važiņās tiek iekārti spirālgredzeni (Mežotnes, Cēsu stacijas laukuma, Tukuma tirgus laukuma kapulaukā). Kopā ar citām degušām rotām pirmajā ugunskapā atrasti septiņi spirālgredzeni. Vai tie bijuši iekārti važiņrotā vai daļa no tiem rotāja sievietes roku pirkstus – nav nosakāms. Važtuos bijuši iekārti seši piekariņi, no kuriem pieci ir ažūrie putniņveida piekariņi un viens – krustiņš. Piekariņi tālāk rakstā tiks aplūkoti atsevišķi no važiņrotām. Pirmā ugunskapa krustadatas datējama ar 11. gs. otro pusi – 12. gadsimtu. Fakts, ka tā ir atrasta viena, varētu liecināt par līdzīgām apbedīšanas tradīcijām kā Ciemaldes, Bukaišu Atvases, Dreņģeru-Čunkānu, Dundagas Laukmuīžas u. c. zemgaļu kapulaukos, kur apbedījumā no krustadatu pāra kapā likta tikai viena rotadata (Jērums 2014, 56–123).

Krustadatatām ar važiņām ir bijis zemgaļu materiālajai kultūrai netipisks **trīsstūrveida ažūrs važiņu sadalītājs** (2. att.), kādus var konstatēt 11.–12. gs. Baltijas somu apbedījumos un dzīvesvietās.

Pēc arheologa Roberta Spirģa sniegtās informācijas, Latvijas teritorijā vendu un lībiešu apbedījumos atrasti 11 trīsstūrveida važiņu sadalītāji (Cēsis, Padurē, Salaspils Laukskolā, Vampeniešos I, Nurmuīžā). Jāsecina, ka Tērvetes Viesturu pirmajā ugunskapā atrastajam važiņu sadalītājam pēc formas precīzu analogisku atradumu nav.

Trešajā / ceturtajā uguns dubultkapā starp senlietām fiksētas divas fragmentāras dzelzs spieķadatas. No vienas spieķadatas saglabājusies tikai tās galva, no otras – galva ar īsu kājas daļu, pie kuras stiprinājusies bronzas stienīšu važiņa ar iekārtu dzelzs atslēgu. Pie šīs važiņrotas pieder kapā atrastais bronzas divgalvainais, plakanais putnveida piekariņš ar bronzas stienīšu važiņu. Salīdzinoši liels skaits spieķadatu atrasts Tērvetes pilskalna 12.–13. gs. kultūrslānī (Jērums, 2020, 139). Dzelzs spieķadatas raksturīgas zemgaļu materiālajai kultūrai, un kā savrupatradumi tās atrastas dzīvesvietās, pilskalnās un kapulaukos (Tērvetes pilskalnā, Mežotnē, Tērvetes Ķūros, Jakštaičos-Meškos (Jērums, 2020, 141)). Dzelzs spieķadatas ar mazu galvu lietotas sieviešu apģērba saspraušanai 12.–13. gadsimtā. Šajā periodā tās ir bijušas vienkārši izgatavojamas, tāpēc arī visplašāk lietotas no visiem dzelzs rotadatu veidiem.

Piekariņi. Zoomorfie putnveida piekariņi. Tērvetes Viesturu kapulaukā trijos ugunskapos – pirmajā, otrajā, trešajā / ceturtajā – kopumā atrasti septiņi plakani bronzas putniņveidu piekariņi, no kuriem četri ir ar vienu galvu un trīs – divgalvaini. Otrajā ugunskapā starp stipri kusušajām rotām atrasto putniņu piekariņu fragmenti attiecināmi uz vienu vai diviem putnveida piekariņiem. Izņemot vienu viengalvaino putniņveida piekariņu, visi dekorēti ar ornamentu, kurā saskatāma solārā simbolika (iesists aplis ar punktu centrā). Ievērojamākā analogisku piekariņu atradumu vieta Zemgalē ir Tērvetes pilskalns, kurā atrasti 18 piekariņi, no kuriem vienpadsmit ir viengalvaini (LNVM VI 16, 219, 283, 358, 625, 646, 792, 794, 797, 806, b. n.), bet septiņi – divgalvaini (LNVM VI 142, 418, 434, 645, 740, 858) (Jērums, 2020, 151).

Šo piekariņu izcelsme tiek saistīta ar Baltijas somu tautu materiālo kultūru, kurā tie sastopami ievērojamā skaitā (LA 1974, 202; Zariņa 2006, 271, 273; Spirģis 2008, 209–212; Vaska 2019, 257–258, 265–266, LA 1974: 200; Vilka et al. 2018, 135). Nelielā skaitā tie sastopami arī kuršu apbedījumos, piemēram, Raņķu Kapenieku kapulaukā (LNVM 7613: 17)

(Ozere, 1986, 42). Latvijas teritorijā zināmi 27 lībiešu apbedījumi ar putniņveida piekariem (Spirģis, 2008, 209). Bet kā savrupatradumi lībiešu un vendu kapulaukos, līdzīgi kā Zemgalē, tie atrodami ļoti bieži un lielā skaitā. Zemgales kapulaukos putniņveida piekari atrasti Ceraukstes Podiņu 14. kapā, Ciemaldes 24. un 26. kapā, Dambiņu senkapos (ĢEJVM: 38583, 38584, 38585) (Tomašūns, 2018, 86), Pavirvītes-Gudu 111. kapā, Jakštaiču-Mešku 60. kapā (Jērums, 2020, 152). Ievērojami vairāk putniņveidu piekari kā savrupatradumi atrasti zemgaļu dzīvesvietās un kapulauku teritorijās – Tērvetes pilskalnā, Mežotnes pilskalnā, Mežotnes senpilsētā, Daugmales pilskalnā, Ceraukstes Podiņu kapulaukā, Kakužēnu Mīklas kalnā u. c. Karēļu tautu mītos pīle ir sauszemes radītāja (Spirģis, 2008, 209). Zemgaļu materiālajā kultūrā putniņveida piekaru parādīšanās no 12. gs. līdz 13. gs. vidum saistāma ar aktīviem sakariem starp zemgaļiem un kaimiņos dzīvojošajām Baltijas somu tautām.

Tērvetes Viesturu pirmajā ugunskapā kopā ar putniņveida piekariņiem atrasts fragmentārs **ažūrs krustiņveida piekariņš ar četrstūrīgiem, ieapaļiem galiem un izteiktu krustveida caurlauzumu centrā, ap kuru grupējas 8–12 simetriski izvietoti, apaļi caurumiņi**. Tērvetes pilskalnā atrasts viens šāds piekariņš A laukuma 2. apbūves slānī, 140 cm dziļumā (LNVM VI 24a: 575). Tērvetes Viesturu piekariņa platums – 4,5 cm, garums – 5,1 cm. Zemgalē šī tipa piekariņi kopā ar važiņrotām atrasti sieviešu apbedījumos (Ciemaldes 22. un 26. kapā, Ceraukstes Podiņu 10. un 14. kapā, Bukaišu Atvases 4. kapā, Kakužēnu Mīklas kalnā u. c.) (Jērums, 2020, 158). Analogiski piekariņi sastopami visā Latvijas teritorijā, bet vislielākais to skaits – lībiešu, latgaļu un sēļu materiālajā kultūrā (Sēlpils Lejasdopeļu 2. uzsk. 9. kapā, Ikšķīles kapsētas 312. kapā, Mārtiņsalas pilī un kapsētā). Kā liecina šo krustiņu tipa piekariņu spektrālās analīzes – tie pieder Baltijas reģionam raksturīgajai III grupai un, domājams, ir lokālas izcelsmes juvelieru darbs (Mugurēvičs, 1974, 222). Secinājums – Tērvetes Viesturu

pirmajā ugunskapā atrastais ažūrais krustiņveida piekariņš datējams ar 12. gs. beigām – 13. gs. sākumu.

Tērvetes Viesturu trešajā ugunskapā starp citām stipri sakusušām senlietām identificēts fragmentārs *naziša piekariņš*, kurš rotāts ar saulīšu ornamentu. Analogisks piekariņš atrasts Tērvetes pilskalna A laukuma trešajā apbūves slānī, 153 cm dziļumā (LNVM I 689). Vēl viens naža piekariņš atrasts Mežotnes senpilsētā (TVM 929) (Jērums, 2020, 162). Miniaturu nazišu piekariņi sastopami zemgaļu kapulaukos un dzīves vietās arī kā savrupatradumi. Zemgalē nav zināms neviens nepostīts apbedījums ar šādu piekariņu. Nazis, līdzīgi kā citi piekariņi, iespējams, kalpojis maģiskai darbībai tā laika cilvēku reliģiskajos uzskatos. Vēlāku laiku dainā (LD 35454,1) nazis simbolizē fallu. Tas nozīmē – ja sievietē šādu simbolu nēsā krūšu rotā, iespējams, vēlas maģiski pieleist pretējā dzimuma pārstāvi.

Nelielā skaitā miniaturu nazišu piekariņi atrasti arī lībiešu bērnu apbedījumos. Kā piemēru var minēt Salaspils Laukskolas 31. un 490. kapu (Zariņa, 2006, 274). LD 1729,1 dainā šāda maģiska darbība saistāma ar mātes vēlēšanos bērnu aizsargāt no ļaunuma (www.dainuskapis.lv: 1729:1).

Māte, mani lolodama
Nazi dūra šūpulī:
Nebēdāju sīvu kungu,
Ne asaju zobentiņu!

Tērvetes Viesturu kapulauka trešajā kapā starp senlietām atrasts viens **magoņgalvas piekariņš** – analogisks Tērvetes pilskalnā atrastajam (LNVM VI 24:566). Piekariņa izcelsme saistāma ar Zemgalē 11.–12. gs. karavīru apbedījumos bieži sastopamām pakavsaktām ar magoņgalvu galiem (Dreņģeru-Čunkānu pirmajā kapā, Pavirvītes-Gudu 145. kapā, Ceraukstes Podiņu 20. kapā u. c.). Magoņgalvas piekariņi kā savrupatradumi atrasti arī Mežotnes senpilsētas teritorijā (TVM 61), Ceraukstes Podiņu kapulaukā (TVM 204), Kakužēnu Mīklas kalnā (TVM 327, 1086) un citos senkapos. Piekariņu semantiskā nozīme nav zināma. Tērvetes pilskalnā atrastais piekariņš datējams ar 12. gadsimtu.

Par reti sastopamu piekariņu Zemgalē var uzskatīt **dzelzs atslēgu**, kāda atrasta trešajā / ceturtajā uguns dubultkapā kopā ar dzelzs spieķadatām. Atslēga bija iekārta bronzas stienīša važiņā, kura bija savienota ar dzelzs rotadatu. Jāatzīmē, ka starp senlietām kapā bija arī cilindriska dzelzs slēdzene. Zemgaļu dzīvesvietās un kapulaukos atslēgas kā savrupatradumi tiek atrastas reti, ņemot vērā, ka 12.–13. gs. apbedījumi ir maz pētīti, to atradumu skaits kapos arī ir neliels. Kopā ar citiem piekariņiem divas bronzas atslēdzīņas atrastas Jaunsvirlaukas Ciemaldes 24. kapā (Boy, 1896, Taf. 8). Mežotnes senpilsētā atrastas trīs atslēgas – divas no bronzas (TVM 11, 927) un viena – no dzelzs (TVM 118). Tērvetes Viesturos atrastā dzelzs atslēga, iespējams, bijusi funkcionāla, bet Ciemaldes 24. kapā atrastajām atslēdzīņām ir bijusi simboliska nozīme. Liels skaits atslēgu un slēdžu, kuras iekārtas važiņrotās, atrasts lībiešu apbedījumos Salaspils Laukskolā – 75 atslēgas (Zariņa 2006, 210–212), un 70 atslēgas atrastas Daugmales pilskalnā (Spirģis, 2008, 197). Tērvetes Viesturos atrastā atslēga un slēdzene datējama ar 12.–13. gs.

Aproces. Pirmajā un trešajā / ceturtajā uguns dubultkapā kopā ar citām kapa piedevām atrastas četras aproces. Ar kapa piedevām bagātajā pirmajā ugunskapā atrastas divas spirālaproces un viena aproce ar zvērgalvu galiem. Spirālaproces ir stipri bojātas un fragmentāras, izgatavotas no atšķirīga platuma 5 un 9 mm lentveida bronzas skārda plāksnes. Arī spirālaproču lentes forma ir atšķirīga, vienai spirālaprocei bijis segmentveida, bet otrai – trīsstūrveida griezumam. Spirālaproces ir plaši izplatītas Austrumbaltijas reģionā, un tās plaši lietotas zemgaļu, latgaļu un lībiešu apdzīvotajās teritorijās (Zemgalē – no 8. līdz 12. gs., lībiešu un vendu apbedījumos sastopamas vēl 13. gs.). Zemgaļu sieviešu apbedījumos spirālaproces parasti sastopamas pārī – katrai rokai, ar vienādiem izmēriem, vijumu skaitu un ornamentu. Līdz šim raksta autoram nav ziņu par trīs dažādu aproču atradumiem zemgaļu sieviešu apbedījumos. Pirmajā ugunskapā starp sievietes rotām kopā ar

divām spirālaprocēm atrasta arī viena aproce ar zvērgalvu galiem un paplatinātu vidusdaļu, kas ierāmēta ar dubultu, reljefu, rievainu līniju. Jāatzīmē, ka tāda veida aproces tiek uzskatītas par tipiskām kuršu vīriešiem un Zemgalē nav sastopamas (Vaska, 2008, 115; Vaska 2019, 234). Analogiska aproce atrasta arī trešajā / ceturtajā dubultapbedījumā. Aproces ar zvērgalvu galiem kuršu apdzīvotajās teritorijās lietotas 12.–13. gs.

Gredzeni. Tērvetes Viesturu pirmajā, otrajā, trešajā / ceturtajā un piektajā ugunskapā kopumā atrasti 27 gredzeni un to fragmentāras daļas. Lielākā daļa gredzenu saglabājusi savu sākotnējo formu un nav deformēti, kas liecina, ka tos, iespējams, nav skārusi uguns. No 27 gredzeniem 18 ir spirālgredzeni, kuri veidoti no apaļas bronzas stieples, kas ir visnenākais un izplatītākais gredzenu tips Austrumbaltijas reģionā. To lietošana aizsākusies mūsu ēras pirmajos gadsimtos un sastopama vēl jauno laiku apbedījumos (Vilcāne, 2021, 469). Ņemot vērā, ka Tērvetes Viesturu kapulaukā ir ugunskapu apbedīšanas veids, nav nosakāms, cik no atrastajiem spirālgredzeniem ir lietoti kā rokas rotas un cik no tiem ir bijuši iekārti važiņrotās. Tērvetes Viesturu pirmajā ugunskapā viens bronzas skārda lentes gredzens bez jebkāda ornamenta veidots no bronzas skārda lentes (2. att.). Šādi bronzas skārda lentes gredzeni ar iesistu saulišu ornamentu – solāro simboliku – raksturīgi zemgaļu materiālajai kultūrai 13.–14. gs. sākumā. Tērvetes Viesturu pirmā ugunskapa gredzeni datējami ar 11. gs. otro pusi – 12. gs. sākumu.

Kopumā Tērvetes Viesturu ugunskapos (pirmais un trešais / ceturtais kaps) atrasti septiņi bronzas gredzeni ar pamīšus saejošiem galiem un paplašinātu priekšpusi, kuru grezno tordējuma imitācija (izplatīts gredzenu veids visā Austrumbaltijas reģionā). To lietošanas laiks ir no 11. gs. līdz pat 15. gs. Šie gredzeni sastopami abu dzimumu apbedījumos, bet jāatzīmē, ka vīriešu kapos tie ir mazākā skaitā – viens vai divi, bet sieviešu apbedījumos to skaits var sasniegt pat astoņus gredzenus. Trešajā / ceturtajā dubultkapā starp pārējiem gredzeniem atrasts gredzens ar pamīšus

saejošiem galiem un paplašinātu priekšpusi bez dekora. Šis gredzena veids sastopams 12.–13. gs. apbedījumos.

Ādas jostu bronzas apkalumi. Tērvetes Viesturu kā savrupatradumi trešajā laukumā, trešajā / ceturtajā un piektajā ugunskapā atrastas trīs dažādu formu ādas jostu bronzas apkalumi: zāgveida, zvaigžņveida un figurālveida. Stipri postītajā trešajā laukumā kā savrupatradumi kopā ar diviem spirālgredzeniem atrasts viens zvaigžņveida bronzas apkalums, savukārt trešajā / ceturtajā uguns dubultkapā starp citiem kapa inventāra priekšmetiem atrasta liela daļa no ādas jostas apkalumiem: zāgveida apkalumi – 7, jostas sadalītājs – 1, sprādze – 1, jostas gala apkalums – 1, jostas gala figurālas formas apkalumi – 3. Arī piektajā ugunskapā starp kapa inventāru ir daļa no ādas jostas apkalumiem – 6 figurālas formas apkalumi un jostas bronzas sprādze. Jāatzīmē interesants fakts, ka analogiskas veselas jostas ar zāgveida un zvaigžņveida apkalumiem atrastas 1957. gada arheoloģisko izrakumu laikā Tērvetes pilskalnā, B izrakumu laukuma trešajā slānī 1,5 m dziļumā. Depozītā bija trīs ādas jostu rituļi ar astoņām jostām (LNVM VI 24: 414–416), no kurām divas bija ar zvaigžņveida bronzas apkalumiem, trīs ar zāgveida apkalumiem un trīs – ar dzīvniekveida bronzas apkalumiem. Zāgveida un dzīvniekveida bronzas apkalumi bija dekorēti ar sudraba platējumu (Urtāns, 1977, 210–211). Arī Tērvetes Viesturos bronzas apkalumi bijuši platēti ar sudrabu, bet kremācijas laikā uguns augstās temperatūras ietekmē tas ir sakusis un atdalījies no bronzas plāksnītes. Starp Tērvetes pilskalnā atrastajām jostām nebija jostas ar figurālas formas apkalumiem, bet pilskalnā atrastas pēc formas un izgatavošanas paņēmiena ļoti līdzīgas jostas ar dzīvniekveida apkalumiem. Tērvetes Viesturu kapulaukā un Tērvetes pilskalnā atrastās jostas var datēt ar vienu periodu ap 12. gs. Var pieņemt, ka kapulaukā atrastās jostas ir izgatavotas vienā un tajā pašā rotkaļu darbnīcā – Tērvetes pilskalnā. Jostas ar zāgveida un zvaigžņveida apkalumiem sastopamas arī citās baltu un Baltijas somu apdzīvotajās teritorijās, arī Sāmsalā (Māgi, 2002: plate 38, 52, 66).

Svariņi. Par reti sastopamu kapa piedevu var uzskatīt trešajā / ceturtajā dubultkapā atrastos saliekamos svariņus kopā ar svariņu kārbīņu. Latvijas teritorijā ir atrasts lielākais svariņu skaits Baltijā – 105 eksemplāru, no tiem Zemgalē – 48 svariņi vai to sastāvdaļas: Jaunsvirlaukas Kakužēnos – 1, Bālās-Šķērstaļnos – 1, Tērvetes pilskalnā – 5, Ciemaldē – 1, Mežotnē – 8, Ceraukstes Podiņos – 1, Dreņģeros-Čunkānos – 4, Čapānos – 1, Daugmalē – 26 (Berga, 1996, 59). Arī Lietuvā zemgaļu apdzīvotajās teritorijās ir atrasti svariņi un to sastāvdaļas (Linkuvas, Pavirvītes-Gudu kapulaukā (ZS 2003, 75).

Zemgaļu apdzīvotajās teritorijās atrasta gandrīz puse no Latvijā atrastajiem svariņiem. Neapšaubāmi, zemgaļus var uzskatīt par aktīvākajiem tirgotājiem no Baltijas jūras austrumu krastā dzīvojošajām tautām. Zemgaļi kontrolēja ūdens ceļus Latvijas lielākajās upēs – Daugavā un Lielupē – un šo upju ietekas jūrā. Zemgaļiem ir piederējusi sava osta (IH 1993, 61), kura minēta skandināvu rūnakmeņos saistībā ar tirdzniecības sakariem (ZS 2003, 78). Jāatzīmē arī fakts, ka zemgaļiem 13. gs. ir piederējuši “tirdzniecības nami” Eiropā. Tā Zēstē (*Soest*) Vestfālenē 1220.–1254. gadā pastāvējis tirdzniecības nams *Semigalli*, kuru bija dibinājis vasku tirgotājs Indriķis Semigallus. Savukārt Rīgas parādnieku grāmatā 1288. gadā atzīmēts kāds zemgaļu tirgotājs – Jānis no Lībekas (Teivens, 1985, 38). Latvijas teritorijā svariņi parādījās 10. gs. otrajā pusē kopā ar strauju dirhēmu skaita pieaugumu. Lielā skaitā tie tiek lietoti 11. gadsimtā, kad tiek svērti dirhēmi un Rietumeiropas denāri un sudraba stienīši – ozeriņi.

Tērvetes Viesturos atrastā svariņu kārbīņa kopā ar svariņiem stipri deformējusies kremācijas augstās temperatūras ietekmē, bet, spriežot pēc kārbīņas svara un smalku važiņu sakusumiem, var izdarīt secinājumu, ka svaru kārbīņā atrodas svaru kausiņi, kuri bijuši iekārti smalkās bronzas važiņās. Nav nosakāms, vai svaru kārbīņa ir bijusi ornamentēta. Visgreznākie svariņi ar ornamentētu svaru kārbīņu atrasti Dreņģeru-Čunkānu 311. kapā: kausiņu ornaments veidots no svītrotiem

koncentriskiem apliem, kuros izvietoti trīsstūri, bet stienīši rotāti ar līkloci, kurš bijis ielikts līdzīgi rotātā kārbīnā (ZS 2003, 75).

Zobena maksts uzgalis. Viens stipri sakusis bronzas zobena maksts uzgalis atrasts trešajā / ceturtajā dubultkapā kopā ar citām vīriešu dzimtes pārstāvja kapa piedevām. Pēc Jāņa Asara tipoloģijas, maksts uzgalis pieskaitāms pie trešā tipa zobenu maksts uzgaļiem ar krusta (vai romba) attēlojumu centrā un palmetes motīvu gar malām (Asaris 1994, 23 vai Vb – pēc Kazakevičus tipoloģijas (Kazakevicius, 1998, 287–332)). Minētā tipa uzgaļi plaši izplatīti visās baltu un Baltijas somu apdzīvotajās teritorijās, arī Zemgalē (Tērvetes pilskalnā, Mežotnē, Mežotnes pilskalnā, Mežotnes Kugrēnos u. c.). Latvijas teritorijā zināmi aptuveni 120 minētā tipa uzgaļi.

Slēdzene. Trešajā / ceturtajā dubultkapā atrasta piekaramā dzelzs cilindriskā slēdzene. Jāpiemin, ka šajā apbedījumā atrasta arī dzelzs atslēga, kura minēta iepriekš. Latvijas teritorijā gotlandiešu koka slēdzenes sastopamas kopš 8.–9. gadsimta. Šāda slēdzene atrasta Grobiņā. Piekaramās slēdzenes sadzīvē ieviešas kopš 10. gs., bet to plaša izmantošana attiecināma uz 12.–13. gs. (Mugurēvičs, 2008, 89). Ņemot vērā maz pētītu vēlā dzelzs laikmeta zemgaļu kapulauku, to atradumu skaits zemgaļu kapulaukos ir neliels. Tās lielākā skaitā sastopamas dzīvesvietās (Tērvetē, Mārtiņsalā, Asotē, Koknesē, Sēlpilī u. c.). Jāatzīmē, ka Tērvetes pilskalna trešajā slānī atrastas piecas cilindriskās dzelzs slēdzenes (LNVM VI 24:46, 69, 715, 1137). Minētās cilindriskās slēdzenes, pēc Kolčina tipoloģijas, attiecināmas uz B tipu (Kolcin, 1959, zīm. 67: 1–3).

Piesis. Starp trešā / ceturtā dubultkapa inventāra senlietām atrasts dzelzs piesis ar U veida izliekumu. Pieša garums ir 12,8 cm, bet loka platums – 8,6 cm. Pieši ir liels retums zemgaļu apbedījumos. Ņemot vērā pieša koroziju un rūsas uzslāņojumu, nav iespējams noteikt precīzi, pie kāda tipa tas pieskaitāms. Nav skaidri nosakāms, vai piesim bijis dzelksnis vai ritenītis. Uz tā loka saskatāmas vertikālas rievās. Nav nosakāms, vai rievās ir bijušas dekorētas ar krāsainā metāla stieplēm. Piešu

atradumi apbedījumos tradicionāli tiek saistīti ar karavīru jātnieku jeb karadraudzei piederīgu indivīdu (Svarāne, 2013, 183). Jāatzīmē, ka šajā apbedījumā atrasts arī iepriekš minētais bronzas zobena maksts uzgalis. Pēc formas līdzīgi pieši atrasti Tērvetes pilskalnā (LNVM VI24a: 652) un Rūsīšu-Debešu kapulaukā (LNVM A 12071:7).

Nazis. Tērvetes Viesturos stipri korodējuša 7,6 cm gara dzelzs naža fragmentāru daļu atrada trešajā / ceturtajā dubultkapā starp vīrieša un sievietes apbedījuma inventāra priekšmetiem. Par salīdzinoši bieži sastopamu kapa inventāra priekšmetu var uzskatīt nazi. Tie sastopami gan vīriešu, gan sieviešu apbedījumos. Izmēros mazie naziši uzskatāmi par tipisku sadzīves priekšmetu un darbarīku.

Apģērbs. Lielais bronzas spirālīšu un gredzentiņu skaits otrajā ugunskapā ir vienīgā liecība par apģērbu un to rotājumu apbedījumos. Tradicionāli – ar bronzas gredzentiņiem grezni rotāti Baltijas somu un latgaļu apģērbi, bet atsevišķos gadījumos – zemgaļu apbedījumos arī sastopamas apģērba detaļas, kuras dekorētas ar bronzas spirālītēm, gredzentiņiem vai alvas podziņām. 2007. gada Tērvetes Ķūru kapulauka arheoloģiskās izpētes laikā 20. kapā tika atrasts liels skaits izkaisītu bronzas gredzentiņu. Spriežot pēc kapa piedevām, apbedījumā bijusi guldīta sieviete. Vienmērīgi izkaisītie gredzentiņi, iespējams, saistāmi ar rotājumu villainei, kura bija pārklāta pār mirušo. Interessants atradums ir Tērvetes Ķūru 29. kapā atrastā alvas podziņa un sadalījusies alvas podziņu virtene, kuras liecina, ka arī zemgaļu sieviešu apģērbs dažkārt rotāts ar alvas podziņām. Mežotnes senpilsētas teritorijā atrasta bronzas lejamveidne – alvas podziņu atliešanai (TVM 694).

Daļa no Tērvetes Viesturu trešā kapa bronzas spirālītēm varēja būt bronzas vainaga vai villaines galu pušķa sastāvdaļa, par ko liecina divi sakusuši fragmentāri **sadalītāji** ar caurumiņiem – dzijas, vilnas vai auklas ievēršanai, līdzīgi kā Dreņģeru-Čunkānu 45. kapā, Šukoņu 134. kapā (Žeiere, 2017, 61). Bet nepārprotami var apgalvot, ka bronzas gredzentiņi ar segmentveida griezumumu ir daļa no apģērba rotājuma.

Tērvetes Viesturos 2020. gadā atklātais kapulauks ar ugunskaņiem sniedz būtisku informāciju par zemgaļu apbedīšanas tradīcijām 12.–13. gadsimtā. Kapulauka ģeogrāfiskais novietojums un kapu inventārs neapšaubāmi norāda, ka ugunskaņos guldīti zemgaļu materiālajai kultūrai piederīgi indivīdi. Apbedījumu atklātās rotas (rotadatas, saktas, piekariņi, gredzeni), apģērba rotājumi (jostas) un saimniecības priekšmeti (atslēgas, slēdzenes, naži) ir identiski tiem, kādi atrasti Tērvetes pilskalna 12.–13. gadsimta kultūrslāņos. Iespējams, ka daļa rotu un sadzīves priekšmetu izgatavots Tērvetē un ugunskaņos guldītie ir Tērvetes zemgaļi. Jāatzīmē, ka Tērvetē arī 2021. gadā kā savrupatradumi uz lauka – līdzās Tērvetes Viesturu meža masīvam – atrastas rotas ar kušanas pazīmēm, kuras liecina par vēl esošiem līdz šim neatklātiem ugunskaņiem Tērvetē. Tērvetes Viesturi ir pirmais zināmais zemgaļu kapulauks, kurā atklāti tikai ugunskaņi, kas liecina, ka 12.–13. gs. sākumā vienīgais zemgaļu apbedīšanas veids ir ugunskaņi, kuros mirušie ir kremēti. Kapulaukā starp kapa inventārā esošajām rotām ir atklātas arī zemgaļiem neraksturīgas rotas – aproces ar zvērgalvu galiem un kakla rota ar stikla krelli. Bet, ņemot vērā, ka zemgaļu 12.–13. gs. atklāto ugunskaņu skaits ir niecīgs, trūkst avotu par zemgaļu rotu un apģērba nēsāšanas tradīcijām un kaņos līdzī dotām rotām, nevar noteikt, vai zemgaļiem minētās rotas un priekšmeti ir vai nav bijuši raksturīgi attiecīgajā laika posmā. Apkopojot iegūto informāciju no Tērvetes Viesturu un citiem zemgaļu kapulaukiem, kuros atklāti ugunskaņi, var izdarīt secinājumus. Tērvetes Viesturu senkaņos apbedījumi datējami ar 11. gs. beigām līdz 13. gs. sākumam. Agrākais apbedījums ir pirmais kaps, kurš datējams ar 11./12. gs., apbedījums atrodas senkaņu perifērijā, aptuveni 100 m attālumā uz rietumiem no pārējiem ugunskaņiem, otrais, trešais / ceturtais un piektais ugunskaņi datējami ar 12. gs. beigām vai 13. gs. sākumu.

2007. gadā Tērvetes Ķūros atklāts ugunskaņs (17. kaps), kurā atradās trīs indivīdu – nedeguša skeletapbedījuma kaula fragmenti un divu kremētu apbedījumu paliekas. Kaps

bijis ierīkots analogiski citiem skeletapbedījumiem, kuros kapa bedre bija taisnstūrveida, ar noapaļotiem galiem (Jērumš, Muižnieks, 2008, 42). Apbedījums datējams ar 11. gs. Iepriekš minētais kaps apliecina, ka kuršu iespaidā Zemgalē pirmie apbedījumi ar ugunskaņiem sastopami kopš 11. gadsimta. Un var pieņemt, ka Rietumzemgalē kopš 12. gadsimta izplatītākais apbedījuma veids ir ugunskaņi. Tērvetes Ķūru kapulauka perifērijā tika atklāts vēl viens 12.–13. gs. ugunskaņs (27. kaps), kurā mirušais kremēts un tā paliekas kopā ar degušām rotām sabērtas apaļas formas kapa bedrē. Vienīgais ar 12.–13. gadsimtu atklātais apbedījums – Tērvetes Ķūros, līdzīgi kā Tērvetes Viesturos, ir ugunskaņs.

Secinājumi

Atklātais Tērvetes Viesturu ugunskaņu kapulauks sniedz jaunas liecības par zemgaļu apbedīšanas tradīcijām. Jaunatklātais kapulauks apstiprina dažu arheologu (N. Jēruma, V. Muižnieka, E. Vasiļauska) iepriekš izteiktus pieņēmumus, ka zemgaļi 11. gadsimta beigās no skeletapbedījumiem līdzenajos kapulaukos pakāpeniski pāriet uz jaunu apbedīšanas veidu – mirušo kremāciju, ierīkojot ugunskaņus. Ņemot vērā jaunatklātā kapulauka apbedīšanas veidu – kremāciju, var apgalvot, ka zemgaļi 12.–13. gs. ir praktizējuši divas mirušo apbedīšanas tradīcijas – inhumāciju un kremāciju. Rietumzemgalē par dominējošo apbedīšanas veidu kļuvusi kremācija. Mirušo kremācijas izplatība bija cieši saistīta ar blakus kaimiņos dzīvojošo etnisko grupu (kuršu, žemaišu, augštaišu, lietuviešu) ietekmi.

Var pieņemt, ka no 11. gadsimta beigām līdz 14. gadsimta sākumam Rietumzemgalē ugunskaņi ir dominējošais apbedīšanas veids. Austrumzemgalē pāreja uz ugunskaņiem norisinās lēnāk un 12.–13. gadsimtā ugunskaņi tiek ierīkoti līdzās skeletapbedījumiem. Sākotnēji daļa ugunskaņu ierīkoti līdzās skeletapbedījumiem vai kapulauku perifērijās, bet lauksaimnieciskās darbības rezultātā tie tikuši iznīcināti. Vēl nepostītus saglabājušos zemgaļu

ugunskapus, iespējams, var atrast meža masīvos, kur nav notikusi saimnieciskā darbība.

11. gadsimtā kremācijas procesā sadegušā indivīda kauli ar kapa piedevām un pelniem tiek sabērti taisnstūra kapa bedrēs noteiktā vietā jeb izkaisīti pa visu kapa bedri. 12.–13. gadsimtā Rietumzemgalē kremācijas procesā sadegušā indivīda kauli ar kapa piedevām tiek sabērti piltuvveida bedrē, kuras dziļums sasniedz 0,60 m, bet bedres diametrs augšpusē ir ap 0,50 m. Piltuvveida bedre tiek aizbērta pakāpeniski – pa slāņiem. Sākotnēji tiek sabērtas ogles ar pelniem un pēc kremācijas palikušiem kaulu fragmentiem, tad seko smilts, un atkal ogles ar pelniem un kauliem, veidojot slāņainu ugunskapa aizbērums. Pēdējie – augšējie – slāņi satur bronzas un dzelzs degušus un kusušas priekšmetus, kas sabērti kapa virspusē. Atsevišķi priekšmeti var atrasties arī dziļākos slāņos, kas, iespējams, salasīti no kremācijas vietas kopā ar oglēm, pelniem un kauliem.

Mirušie tiek kremēti kādā noteiktā, izvēlēta vietā, pēc tam salasītas kaulu paliekas, pelni un kremēšanas procesā kusušās rotas, ieroči, sadzīves priekšmeti un to fragmentāras daļas un sabērti kapa piltuvveida bedrēs. Iespējams, apbedīšanas rituāla laikā pie ugunskapa tika veiktas rituālas darbības, par ko liecina Tērvetes Viesturos pie pirmā ugunskapa atklātais deguša staba fragments.

Tērvetes Viesturos starp atrastajām senlietām fiksētas arī Baltijas somiem un kuršiem raksturīgas rotas, kas liecina par savstarpēju mijiedarbību starp zemgaļiem un citām līdzās dzīvojošām tautām. Var pieņemt, ka Tērvete kā nozīmīgs sava reģiona politiski ekonomiskais centrs bijis multikulturāls un Tērvetes apkaimē līdzās zemgaļiem dzīvojušas arī citas sentautas (kurši, vendi, lībieši), kas atstājušas zināmu iespaidu uz zemgaļu materiālo kultūru 12.–13. gadsimtā.

Saīsinājumi

b. n. – bez numura

LNVM – Latvijas Nacionālais vēstures muzejs

TVM – Tērvetes vēstures muzejs

CVMM – Cēsu Vēstures un mākslas muzejs

ĢEJVM – Ģederta Eliasa Jelgavas Vēstures un mākslas muzejs

Literatūra

Asaris, J., 1994. 11.–13. gs. zobena maksts bronzas uzgaļu tipi un to izplatība Kurzemē. *Arheoloģija un etnogrāfija*, 17, 21–28.

Boy, C., 1896. *Bericht über Ausgrabungen auf dem Kronsgute Zeemalden in Kurland*. Sb. Kurl. 1895–1896, 1–35.

Banyte-Rowell, R., et al., 2003. *Zemgaļi senatnē*. Latvijas Vēstures muzejs, Lietuvos Nacionalinis muziejus. Rīga.

Berga, T., 1996. Saliekamie svariņi Latvijā (10.–13. gs.). *Arheoloģija un etnogrāfija*, 18, 49–61.

Brīvkalne, E., 1974. Tērvetes saktas. *Arheoloģija un etnogrāfija*, 11. Rīga, 121–140.

Caune, A., 1987. Jaunsaules Siliņu kapulauks. *Arheoloģija un etnogrāfija*, 15. Rīga, 45–55.

Ciglis, Griciuviene et al., 2004. Ciglis, J., Buža, Z., Radiņš, A., Grasis, N., Griciuviene, E., Grižas, G. Banyte-Rowell, R. Žemgaliai. The Semigallians. *Baltu archeologijas paroda. Katalogas. Baltic Archaeological Exhibition. Catalogue*. Vilnius.

Guščika, E., Vasks, A., 2010. Pētījumi Mežītes arheoloģisko pieminekļu kompleksā 2008. un 2009. gadā. *Arheologu pētījumi Latvijā 2008./2009. gadā*. Rīga, 40–44.

Franciska no Moliano izmeklēšanas protokols 1312. gadā. 2010. No latīņu valodas tulkojis, priekšvārdu un komentārus sarakstījis Ē. Mugurēvičs. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds.

- Jērums, N., 2008. Krustadatas Kurzemē. *Latvijas Nacionālā vēstures muzeja raksti*, 14. Rīga, 2008, 57–71.
- Jērums, N., 2021. Tērvetes pilskalns. *Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata*. Rīga: Zinātne, 206–207.
- Kazakevicius, V., 1998. Iš vėlyvojo geležies amžiaus baltų ginklų istorijos (kalavijų makštų galų apkalai). *Lietuvos archeologija*. Vilnius, 287–332.
- Kochin, B. A., 1959. *Zeleezobrabativajushie remeslo Novgoroda Velikovo*, 65, 7–120.
- Kraukle, R., 2011. *Talsu pilskalns 10.–15. gadsimtā*. Maģistra darbs. Latvijas Universitātes Vēstures un filozofijas fakultāte. Rīga.
- Lazdiņa, I., Vasks, A., 2012. Arheoloģiskie pētījumi Mežītes pilskalna apmetnē 2010. un 2011. gadā. *Arheologu pētījumi Latvijā 2010./2011. gadā*. Rīga, 39–44.
- LA – Apals et al., 1974. *Latvijas PSR arheoloģija*. Rīga: Zinātne.
- Mägi, M., 2002. *At the Crossroads of Space and Time. Graves, Changing Society and Ideology on Saaremaa (Õsel), 9th–13th centuries AD*. Tallinn, CCC Papers.
- Mugurēvičs, Ē., 1961. Svarīgākie ceļi lībiešu un latgaļu teritorijā. *Arheoloģija un etnogrāfija*, 3. Rīga: Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas izdevniecība, 61–81.
- Mugurēvičs, Ē., 1974. Krustiņveida piekariņi Latvijā laikā no 11. līdz 15. gadsimtam. *Arheoloģija un etnogrāfija*, 11. Rīga: Zinātne, 220–239.
- Mugurēvičs, Ē., 2008. *Viduslaiku ciems un pils Salaspils novadā*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds.
- Ozere, I., 1986. *Priveski-amuleti iz mogilnykov Kurzeme X–XV vv*. Moskva: Nauka, 41–49.
- Radiņš, A., 2000. Daugavas ceļš un Daugmale. Cauri gadsimtiem. *Latvijas vēstures muzeja raksti*, 7. Rīga: Latvijas vēstures muzejs, 101–121.
- Radiņš, A., 2002. Pirmo pilsētu veidošanās problēmas Latvijā. *Latvijas vēstures muzeja raksti*, 8. Rīga: Latvijas vēstures muzejs, 143–152.
- Svarāne, D., 2013. *Pētījumi Latvijas seno metālu tehnoloģijā (11.–17. gadsimts)*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds.
- Spirģis, R., 2008. *Bruņrupuču saktas ar krūšu važiņrotām un lībiešu kultūras attīstība Daugavas lejtecē 10.–13. gadsimtā*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds.
- Šnē, A., 2002. *Sabiedrība un vara: sociālās attiecības Austrumlatvijā aizvēstures beigās*. Rīga: Inteleks.
- The Curonians. Tribe Culture According to the Burial Data. Baltic Archaeological Exhibition. Catalogue*. Lietuvos nacionalinis muziejus, Latvijas Nacionālais vēstures muzejs, 2009.
- Teivens, A., 1985. *Latvijas dzirnavas*. Stokholma: Universaltryck Grafiska AB.
- Tomašūns, A., 2016. Pārskats par valsts nozīmes arheoloģiskā pieminekļa – Dambīšu senkapu (aizs. Nr. 9165) teritorijā veiktajiem arheoloģiskajiem izrakumiem.
- Tomašūns, A., 2018. Arheoloģiskie izrakumi Dambīšu senkapos 2016. gadā. *Arheologu pētījumi Latvijā 2016./2017. gadā*. Rīga, 85–88.
- Tomsons, A., 2018. Zobenī Latvijas teritorijā no 7. līdz 16. gadsimtam. *Latvijas Nacionālā vēstures muzeja raksti*, 27. Rīga: Latvijas Nacionālais vēstures muzejs.
- Toropina, G., 1986. Aizsardzības darbs kapulaukā pie bij. Lielvārdes pārceltuves un arheoloģisko pieminekļu apsekošana Cēsu rajonā. *Arheologu zinātniskās atskaites sesijas materiāli par 1984. un 1985. gadu*. Rīga: Zinātne, 109–112.
- Urtāns, V., 1977. *Senākie depozīti Latvijā*. Rīga: Zinātne.
- Vaska, B., 2008. Kuršu pakavsaktas un to ornamenti. *Latvijas Nacionālā vēstures muzeja raksti*, 14. Rīga, 2008, 105–128.
- Vaska, B., 2019. *Rotas un ornamenti Latvijā no bronzas laikmeta līdz 13. gadsimtam*. Rīga: Latvijas Nacionālais vēstures muzejs.
- Vasks, A., 2008. Kurši Padurē? *Latvijas Nacionālā vēstures muzeja raksti*, 14. Rīga, 153–166.
- Vasiliauskas, E., 2001. XII–XIII a. žemgalių laidojimai. *Lietuvos archeologija*, 21. Vilnius, 335–354.
- Vaškevičiūtė, I., 2004. *Žiemgaliai V–XII amžiuje*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2004.

- Vaškevičiūtē, I., 2008. *Pavirvitės kapinynas (X–XIII amžiai)*. Vilnius: Diemedis.
- Vilka, A., Plankājs, E., Stivriņš, N., 2018. Jaunākie pētījumi Cēsu dzelzceļa stacijas kapulaukā. *Arheoloģija un etnogrāfija*, 30. Rīga: Zinātne, 131–148.
- Zaltāns, K., 2012. *T. s. tirgotāju komplekts Latvijas teritorijā vēlajā dzelzs laikmetā*. Bakalaura darbs. Latvijas Universitātes Vēstures un filozofijas fakultāte. Rīga.
- Zariņa, A., 1997. Kapi ar tirgotāja piederumiem Salaspils Laukskolas kapulaukā. *Arheoloģija un etnogrāfija*, 19. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 97–106.
- Zariņa, A., 2006. *Salaspils Laukskolas kapulauks. 10.–13. gadsimts*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds.
- ZS – *Zemgaļi senatnē*, 2003. Rīga.
- Zemītis, G., 2004. *Ornaments un simboli Latvijas aizvēsturē*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds.
- Žeiere, I., 2017. *Arheoloģiskais tērps, tā darināšana, valkāšana un komplektēšana mūsdienu Latvijā*. Rīga: Latvijas Nacionālais kultūras centrs.

NEW EVIDENCE ABOUT 11TH–13TH CENTURY CREMATIONS IN THE TERRITORY OF SEMIGALLIANS: THE RESULTS OF RESEARCHING CEMETERY OF TĒRVETE VIESTURI

Normunds Jērumis

Tērvete History Museum

This study analyses the material of the archaeological excavations of the newly discovered Tērvete Viesturi cemetery, which provides previously unknown, significant evidence about the traditions and material culture of the Semigallians in the 12th–13th centuries.

Keywords: cremation graves, burial equipment, Semigallians.

Summary

In 2020, from 22 to 23 May, in the territory of Tērvete Nature Park – in the forest massif, small-scale works of identification and archaeological research of the ancient burial ground were carried out. The aim of the research is to identify and determine the boundaries of the territory of the ancient cemetery as much as possible, to reveal and study individual cremation graves in order to determine the chronology of the burial, the type of burial and the ethnicity. The total

approximate survey area is about 2 ha. During the identification of the ancient burial ground, six exploration sites were measured, with a total area of 11.5 m². Burials were found in 4 excavation sites – sites 1, 4, 5, 6.

In total, evidence of 4 cremation graves was obtained. Objects found in one of the cremation grave indicate that there was double burial. Discovered graveyard of the Tērvete Viesturi cremation grave provides new evidence of the Semigallian burial traditions. the newly discovered cemetery

confirms the previous assumptions of some archaeologists (N. Jērumš, V. Muižnieks, E. Vasiliauskas) that at the end of the 11th century the Semigallians gradually switched from inhumation burials in the flat cemeteries to a new type of burial – cremation of the dead by arranging cremation graves. Considering the type of burial of the newly discovered graveyard – cremation, it can be stated that the Semigallians of the 12th–13th centuries have practiced two traditions of burying the dead – inhumation and cremation. Cremation is becoming the predominant type of burial in Western Zemgale.

The prevalence of cremation of the dead was closely related to the influence of neighbouring ethnic groups (Curonians, Samogitians, Augstaitians, Lithuanians). It can be assumed that from the late 11th century to the early 14th century in the western part of the country the cremation was the dominant type of burial. In Eastern Zemgale, the transition to cremation was slower, and in the 12th–13th centuries cremation graves were installed next to inhumation graves. Initially, some of the cremation graves were installed next to inhumation graves or in the periphery of the graveyard, but as a result of agricultural activity they were destroyed. Undisturbed, preserved Semigallian cremation graves may be found in forest areas where no economic activity has taken place. In the 11th century, the bones of an individual burnt in the process of cremation with grave goods and ashes are crushed into rectangular grave pits in a certain place or scattered throughout the grave. In the 12th–13th centuries in Western Zemgale,

the bones of an individual burnt during the cremation process with grave goods are crushed into a funnel-shaped pit, the depth of which reaches up to 0.60 m, but the diameter of the pit at the top is about 0.50 m. The funnel-shaped pit is filled gradually – in layers. Initially, the coal with ashes and bone fragments left in the cremation process is crushed, followed by sand, and again the coal with ashes and bones, forming a layered backfill.

The last – upper – layers contain burnt and molten objects of bronze and iron, which are crushed on the surface of the cremation grave. Some items may also be in deeper layers, possibly picked from the cremation site along with coal, ash and bones. The dead are cremated in a certain, chosen place, then the remains of bones, ashes and ornaments, weapons, household items and their fragments melted in the process of cremation are collected, crushing them into grave pits.

Perhaps during the funeral ritual, ceremonial activities were performed at the cremation grave, as evidenced by the fragment of the burning pole discovered in the 1st cremation grave in Tērvete Viesturi. Among the antiquities found in Tērvete Viesturi, Baltic Finns and Curonians also have ornaments, which testify to the interaction between the Semigallians and other peoples living side by side. It can be assumed that Tērvete, as an important political and economic centre of its region, was multicultural, and other ancient nations (Curonians, Vendis, Livs) lived in the vicinity of Tērvete, which had a certain impact on the material culture of Zemgale in the 12th–13th centuries.

List of illustrations

Fig. 1. Location plan of cremation grave location plan. Drawing by M. Kalniņš.

Fig. 2. Inventory of the 1st cremation grave in Tērvete Viesturi: 1–4 bronze necklaces, 5–6 spiral bracelets, 7 – chain ornament (cross-shaped pin with segmented chain holders, chains with chain spacer, bronze chains with bird-shaped pendants), 8 – bronze bracelet with beast's head, 9 – bronze rings, 10 – bronze and silver antiquities, 11 – bronze tin ribbon ring. Photo by N. Jērumš.

Fig. 3. Reconstruction of the arrangement of clothes and jewellery of the woman of the 1st cremation grave. Photo by N. Jērumš.

Fig. 4. Bronze spiral rings and star type bronze belt bound from the 3rd excavation area. Photo by N. Jērums.

Fig. 5. Inventory of the 2nd cremation grave in Tērvete Viesturi. Photo by N. Jērums.

Fig. 6. Photograph of the 3rd and 4th cremation grave in Viesturi. Photo by N. Jērums.

Fig. 7. Inventory of the 3rd and 4th cremation grave in Tērvete Viesturi: 1-2 bronze rings, 3 – bronze bracelet with the beast's head, 4 – iron lock, 5 – iron knife, 6 – iron brooch, 7 – bronze sword clasp, 8 – bronze sword sheath; 9 – fragment of iron siphon needles and iron chain jewellery, 10 – bronze bird-shaped pendant, 11 – bronze weight box with scales, 12 – bronze belt saw-shaped fittings, bronze buckle and bronze belt divider. Photo by N. Jērums.

Fig. 8. Inventory of the 5th cremation grave of the 6th excavation area. Photo by N. Jērums.